

„Zelené kádry“ jako radikální alternativa pro venkov na západním Slovensku a ve středovýchodní Evropě 1917 – 1920*

JAKUB BENEŠ

Klíčová slova: rolnické vzpoury, dezertéři, první světová válka, Slovensko, Rakousko-Uhersko, nacionalismus, sociální revoluce, násilí

V průběhu první světové války Rakousko-Uhersko trpělo mnoha vážnými problémy, které vedly přímo k jeho státnímu zkolabování v říjnu 1918. Jeden z problémů, kterému středoevropská historiografie doposud věnovala jen málo pozornosti, bylo množství zběhů původem z venkovských oblastí, kteří způsobili nepokoje a podkopávali císařskou moc. Od roku 1917, ve venkovských, lesnatých, a hornatých oblastech monarchie začaly skupiny dezertérů a venkovanů vytvářet takzvané „zelené kádry“. První zmínky o jejich existenci se objevily v Chorvatsko-Slavonii.¹ Na takzvané „vnitřní frontě“ násilím vzdorovaly rozkazu k znovunaručení.² Potom, v létě a na podzim 1918, když docházelo k úplnému rozkladu monarchie nabízely zelené kádry nový sociálně-politický řád na venkově. Avšak mnohým pozorovatelům připadal řád zelených kádrů spíš jako chaos revoluční lůzy. Na konci října a v listopadu 1918 bylo téměř nemožné rozpoznat činnost zelených kádrů od vlny násilí proti bývalému úřednictvu, panstvu a židům, a plenění a vypalování jejich majetku. Nepokoje byly obzvláště vážné v Chorvatsko-Slavonii, v Haliči, a na západním Slovensku.

Obecné podmínky pro formování zelených kádrů jsou známé. Mezi nimi byl úpadek morálky v rakousko-uherské armádě, vznik národněosvobozeneckých hnutí mezi „potlačenými národy“, které bylo podporované členy Dohody, návrat zradikalizovaných vojáků z ruského zajetí, kteří byli svědky bolševické revoluce, bídná situace zásobování

---

* Rád bych poděkoval mému otci Janu Benešovi za pomoc se spisovnou češtinou, Juraji Benkovi, organizátoru konference „Mezi sociálním a politickým radikalizmem“, za ediční podporu při psaní tohoto článku, recenzentům časopisu *Forum Historiae* za užitečné připomínky a projektu CENDARI (European Union's Seventh Framework Programme FP7/2007-2013, under grant agreement n° 284432), který financoval nezbytný výzkum.

¹ HRABAK, Bogumil. *Dezerterstvo, Zeleni Kadar i prevratna anarhija u Jugoslavenskim zemljama 1914-1918*. Novi Sad : Filozofski fakultet u Novom Sadu, 1990, s. 95, 328.

² Richard Plaschka, Horst Haselsteiner, Arnold Suppan, *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, Band 2. Munich : R. Oldenbourg Verlag, 1974, 81-89.

v zázemí, a nespokojnost dříve loajálního venkovského obyvatelstva způsobená rekvizicemi a válečným lichvářstvím.³

Vnímáme-li složitý fenomén zeleného kádru jako celek, dokonce jako transnacionální sociální hnutí, a z hlediska jeho členů, objevíme pár nových nahlédnutí do historie celého regionu středovýchodní Evropy v období První světové války. V této studii bych chtěl přiblížit existenci zelených kádrů jako poslední velkou venkovskou vzpouru ve středovýchodní Evropě na jedné straně a na druhé straně jako pokus venkovského obyvatelstva o ovlivnění a zúčastnění se na formulování politiky v postimperálních národních státech. Důkazy pro obě dimenze naznačují značně aktivnější účast rolnictva než nacházíme v současné historiografii o rozkladu impérií ve střední a východní Evropě. Dohromady tyto dvě dimenze znamenají, že zelené kádry stály na rozhraní významné sociální, politické a kulturní proměny venkovské společnosti. V příspěvku se budeme zabývat dvojnásobným významem zeleného kádru, který představoval kritickou etapu ve vývoji venkovské společnosti ve středovýchodní Evropě. Přistoupíme k tomuto fenoménu v kontextu Rakousko-Uherska jako v celku, ale zároveň soustředíme naši pozornost na okolí Malých Karpat, které byly útočištěm zelených kádrů na Slovensku. Ve studii navazujeme na hrubou periodizaci působení zelených kádrů srbského historika Bogumila Hrabaka, který viděl zlom ve vývoji tohoto fenoménu na konci října 1918, kdy se protiválečné hnutí dezertérů přeměnilo ve venkovské sociální revoluční hnutí.⁴ Sekundární přelom v historii zelených kádrů vidíme na jaře tohoto roku, když se statisíce rakousko-uherských vojáků vrátilo z ruského zajetí a přinášelo svědectví a zkušenosti z bolševické revoluce. Nesporně dali tito vracející se vojáci novou energii, sílu a revoluční inspiraci i zběhům v zázemí.

Zelené kádry jako forma venkovské rezistence v době první světové války

Násilné vzpoury chudého venkovského obyvatelstva byly trvalou hrozbou vládnoucím elitám v Evropské historii. Častěji než otevřené povstání byl nástrojem rezistence spíše mírný odpor s pasivní vzpurností představující symbolické převrácení hierarchie – to co James Scott nazývá „zbraně slabých“. Místo otevřené vzpoury či revoluce Scott zdůrazňuje „obyčejné zbraně relativně bezmocných skupin: průtahy, disimulace, dezerce, předstíraná poslušnost, krádež, simulovaná neznalost, pomluva, žhářství, sabotáž, apod.“⁵ Činnost

---

³ PLASCHKA et al. 1974; PÁL, Ladislav. K významu činnosti „zeleného kádru“ na západnom Slovensku koncom prvej svetovej vojny. In *Západné Slovensko. Vlastivedný zborník múzeí Západoslovenského kraja*, 1973, roč. 2, s. 9-13.

⁴ HRABAK 1990.

⁵ SCOTT, James C. *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven : Yale University Press, 1985, s. xvi: „the ordinary weapons of relatively powerless groups: foot dragging, dissimulation, desertion, false compliance, pilfering, feigned ignorance, slander, arson, sabotage, and so on.”

zelených kádrů jako projev rolnické nespokojnosti pokrývala celé spektrum od „*každodenných forem odporu*“ až po krvavé násilí.

Sama dezerce může být vnímána jako klasická forma venkovského odporu. Bez jakéhokoliv jednoznačného politického obsahu zběhnutí od nejvíce autoritativní státní instituce a skrývání se v rodném kraji představuje jasné, i když relativně pasivní, odmítnutí státu a jeho pořádku.⁶ Po roce 1916, statisíce rakousko-uherských vojáků, zejména rekrutů z venkova, zběhlo často v plné zbroji. V červnu 1918 vysoce postavený důstojník maďarského četnictva oznámil prudký vzestup dezerce v Uhrách: v roce 1917 bylo zatčeno 81 606 zběhů. Jen v prvních třech měsících roku 1918 jich bylo zadrženo 46 611. Na základě této informace důstojník odhadl celkovou výši dezertérů pro rok 1918 na 150 tisíc.⁷ Předpokládal, že počet zadržovaných je mnohem nižší než skutečný počet zběhů, kterým se podařilo zůstat na svobodě. V říjnu 1918 tento počet odhadl místopředseda vojenské železnice (*Stellvertreter des Chefs des Militär-Eisenbahnwesens*) nad 250 tisíc.⁸ Nezřídká bydleli doma, dokud je hrozba zatčení četníky nevyhnala do okolních polí a lesů, kde se spojili v skupinách, které si poskytovaly vzájemnou podporu. Místní obyvatelé jim nadále pomáhali v jejich takzvané velezrádné činnosti, poskytovali jim jídlo a ošacení jakož i informace o blížících se četnických hlídkách.

V posledním válečném roce stoupla frekvence násilných srážek mezi dezertéry a četnictvem. Tvoření zelených kádrů bylo zřejmě spojené s rostoucím odporem vojenských zběhů v zázemí proti vojenským úřadům a válečnému společenskému řádu vůbec. Na rozdíl od „*mírné dezerce*“, která tkvěla v samém útěku z války, zelené kádry představovaly aktivnější rezistenci. Hlášení o bezradnosti civilních a vojenských úřadů v různých částech monarchie před ozbrojenými dezertéry se od jara 1918 množily. Razií proti zběhům v okolí Malacek u Bratislavy, v březnu a dubnu 1918, sice skončily zatčením 121 osob, přesto se nepodařilo zabránit dezertérům ve vraždě hajného a soudce ve stejné době a ve stejném kraji.⁹ 18. května hlásilo Vojenské velitelství v Bratislavě o „*zelených kádrech*“, „*že na okolí Marianky a Záhorskej Bystrice bezpečnostné pomery značne upadli a že v poslednom čase v uvedených obciach a lesoch v dôsledku tam sa zdržujúcich zbehov a vojnových zajatcov, ktorí ušli, skôr každý deň sa prihodilo vlámanie, krádeže a pokusy lúpež. Žandárske veliteľstvo sídliače v Devínskej Novej Vsi, napriek zvýšenej hliadkovej činnosti, nie je schopné urobiť koniec tomuto vystrájanju zbehov a ušlých vojnových zajatcov.*“¹⁰

⁶ Tamtéž, s. xvi, 30-31.

⁷ HOLOTÍK, Ľudovít (ed.) *Sociálne a národné hnutie na Slovensku od Októbrovej revolúcie do vzniku československého štátu (Dokumenty)*. Bratislava : Veda, 1979, s. 261-264.

⁸ PLASCHKA et al. 1974, 63.

⁹ HOLOTÍK (ed.) 1979, s. 177-178.

¹⁰ HOLOTÍK (ed.) 1979, s. 191-193.

Rozměr a význam zelených kádrů do konce října 1918

Jelikož obyčejní lidé na venkově na začátku dvacátého století jen zřídka zanechávali děti pro příštím generacím, je pro dnešního historika přiblížit smýšlení a každodenní aktivitu členů zelených kádrů těžkým úkolem. Přesto se zachovala hrstka svědectví od bývalých členů tohoto volného hnutí. Augustín Nuhál a jeho kamarád Jozef Ferančík byli dezertéři z vesnice Veselé na Považí na západním Slovensku.¹¹ Nuhál zběhl z fronty v roce 1916 a Ferančík opustil bratislavská kasárna v létě 1917. Byli vždy krok před četníky a měli spoustu přátel ve Veselém a v přilehlých vesnicích. Jako desetitisíce jiných zběhů byli uvědomělými členy zeleného kádru.

Samozřejmě, je těžké odhadnout celkový počet dezertérů v zelených kádrech. Konzervativní odhad počtu mužů v kádrech v září 1918 v Chorvatsku a Slavonii byl kolem 50 tisíc, v Haliči možná 20 tisíc, na jižní Moravě asi 5000 a na západním Slovensku 4000.¹² Kádry byly rovněž silné v Dalmácii a v Bosně, v bakonských horách na sever od Balatonu, v Trnovském lese v Slovinsku, v částech Sedmihradska, a v lesích kolem hor Wechsel a Semmering v severním Štýrsku.¹³ Na mnoha místech byly dobře zorganizované a dokazovaly jistou kontinuitu s opuštěným vojskem: měly základní hierarchii, pravidelné stráže, hlídkové patroly a často disponovaly „strojnými puškami“, výbušninami a někdy dokonce i děly. Přestože různé skupiny věděly o existenci jiných skupin, nedošlo k žádné užší spolupráci mezi nimi, zdánlivě kvůli praktickým překážkám. Až do konce války bylo téměř nemožné se spojit a provést nějakou větší akci zelených kádrů ani na omezeném území. Slovinský zběh ze zeleného kádru v pohoří u Mariboru vzpomínal: „věděli jsme o zelených kádrech na chorvatské hranici, na Boču a u Celje, bohužel jsme se nemohli dostat do jakéhokoliv spojení, což bylo na úkor celého hnutí.“¹⁴ Na druhé straně existovala v zeleném kádru v některých regionech značná solidarita mezi zástupci různých národů, jako například v Petrově Gore v jižním Chorvatsku nebo v Trnovském lese v západním Slovinsku, kde dezertér Andrej Zlobec zaznamenal spolupráci skoro všech národností starého Rakouska.¹⁵ A i když Ferančík necítil k maďarskému národu žádnou velkou

---

¹¹ FERANČÍK, Jozef. *Nuhál, Rozpomienky na Zelený káder*. Myjava : b.v., 1920.

¹² Kvůli nemožnosti přesného sčítání členů zelených kádrů zůstávají tyto počty spíše orientační. K výpočtu byly použity následující zdroje: HRABAK 1991, s. 104, 140; HRONSKÝ, Marián. *Slovensko pri zrode Československa*. Bratislava : Pravda, 1987, s. 198; SZLANTA, Piotr. Unter dem sinkenden Stern der Habsburger. Die Osterfahung polnischer k. u. k. Soldaten. In DORNIK, Wolfram (ed.) *Jenseits des Schützgrabens. Der Erste Weltkrieg im Osten: Erfahrung—Wahrnehmung—Kontext*. Graz : Studienverlag, 2013, s. 150.

¹³ HRABAK 1990; FERANČÍK 1920, s. 30; SVOLJŠAK, Petra – MALLE, Augustin. *Zeleni Kader*. In *Enciklopedija Slovenije 15*. Ljubljana : Mladinska Knjiga, 2001, s. 151-152; PLASCHKA et al. 1974, s. 86.

¹⁴ ŠARH, Alfonz. Spomini na Zeleni kader v pohorskih gozdovih. In ŠVAJNCER, Janez J. (ed.) *Boj za Maribor 1918-1919. Spominski zbornik ob sedemdesetletnici bojev za Maribor in severno mejo na slovenskem Štajerskem*. Maribor : Založba Obzorja, 1988, s. 233.

¹⁵ ZLOBEC, Andrej. *V vihri petih vojn. Del. I: V viharju prve svetovne vojne*. Ljubljana : samozal. D. Kunaver, 2010), s. 171-172; O Petrově Gore: HRABAK 1990, s. 102-103.

lásku, strávil dva týždne s maďarskými zelenými kádrami v bakonských lesoch na jaře 1918 a dokonca chválil jejich schopnosti.¹⁶

Čím bezmocnější byly civilní a vojenské úřady proti těmto ozbrojeným a organizovaným tlupám, tím víc rostla víra venkovského lidu v jejich schopnosti. Oběžník ze 6. září 1918 varoval veškeré zemské úřady v Habsburské monarchii před „fantastickým přeháněním“ při popisu moci a cílů zelených kádru.¹⁷ Plzeňská *Nová Doba* psala o „hrůzostrašných pověstích“ a „bujné fantazii“ o kádru v Buchlovském lese.¹⁸ Pověstmi a fámami o zelených kádrech se zabývalo nejvyšší grémium rakouské branné moci na červencové schůzi 1918 s velitelem vojenské rozvědky Maximilianem Rongem. Ten nabádal jeho podřízené k pečlivému prošetření každého dopisovatele, který se ve svém cenzurovaném dopise zmiňoval o zeleném kádru, přestože byl varován, že takový postup je prakticky nerealizovatelný.¹⁹

Kromě těchto pověstí bylo jasné mnohým členům a přívržencům zeleného kádru, že zběhové počali ztělesňovat postavu, kterou historik Eric Hobsbawm nazval „sociální zbojník“ – Robin Hood či Jánošík, který bral bohatým aby dával chudým.²⁰ Na rozdíl od lupičů se zbojníci těšili podpoře hospodářsky aktivního místního venkovského obyvatelstva.²¹ Jak konstatoval Ferančík krátce po ukončení války, „žili sme veselo na panské útraty; a tiež i mnoho sme rozdali chudobe, ktorá v ten čas žila ako v hladomorni... Chudobní ľudia nás vtedy nazývali, že sme my vraj na pánov a židov bičom božím. Veru aj mali pravdu, ponevač páni a židia do vojny neišli a voči ľudu boli grobianmi, a veru pomimo zelenokadristov tuto sberbu nikto pokarhať nevedel.“²² Dále tvrdil, že „mnoho chudobným ľuďom sme pomáhali“.²³ Podle jednoho člena moravského zeleného kádru, vyslychaného v dvacátých letech pro jeho účast na plnění vlaků mezi Břeclaví a Hodonínem, „koncem roku 1918 byl jsem jako dezertér doma v Tvrdonicích a živil jsem se pomáháním lidem na poli.“²⁴

Obdiv venkovského obyvatelstva dělalo z vůdců zelených kádru lidové hrdiny. O Nuhálovi kolovaly fámy, že je prý obr s vousem po pás. Ferančík psal, „meno jeho spomínali

¹⁶ FERANČÍK 1920, s. 30.

¹⁷ Österreichisches Staatsarchiv (OestStA), Kriegsarchiv (KA), Fond Kriegsministerium (KM), Hauptreihe – Akten, Karton 754, 64 – 46/27.

¹⁸ Zelená garda v buchlovských lesoch. In *Nová Doba*, 10. srpna 1918, s. 2.

¹⁹ OestStA KA KM Präsidialbüro – Akten, Karton 2429, 53 – 15/27 „Protokoll über die am 18. Juli l.J. abgehaltene Besprechung (Tschechoslowakische Bewegung)“.

²⁰ HOBBSAWM, Eric J. *Primitive Rebels. Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*. New York : Norton, 1959, kap. 2.

²¹ VOTRUBA, Adam. *Pravda u zbojníka. Zbojnictví a loupežnictví ve střední Evropě*. Prague : Scriptorium, 2010, s. 11-13, 52.

²² FERANČÍK 1920, s. 31.

²³ FERANČÍK 1920, s. 34.

²⁴ Moravský Zemský Archiv (dále MZA), C 12 fond (dále f.) Krajský soud trestní Brno, III. Manipulace, karton (dále k.) 1935, zn. Tk VII 3668/27 Jan Brzák a spol. Výslech Františka Létala 28. června 1927.

*široko-d'aleko... Všade bola reč len o Nuhálovi: o ňom sa snívalo veľkým a malým.*²⁵ Nej-slavnější případ byl Jovo Stanisavljević, přezdíván „Čaruga“ nebo Slavonski Robin Hood, který dodnes zůstává obecně známý v Chorvatsku a Srbsku, částečně díky populárním jugoslávskému filmu pod stejným jménem. Podle srbského historika Bogumila Hrabaka se koncem války stal Čaruga „hvězdou Zeleného kádru“.²⁶

Zelené kádry symbolizovaly klasickou zbojnickou svobodu. Někteří jihoslovanští dezertéři byli v povědomí obyvatelstva spojováni s tradicí „hajdučije“ z 19. století a oblékali se jako „harambaše“ či hajdučtí náčelníci s pistolí, puškou, tureckou šavlí (handžar), a dlouhým pírkem zastrčeným do klobouku.²⁷ Extravagantní ošacení bylo příznačné pro středo- a východoevropské zbojníky a označovalo jejich nepoddajnost vůči autoritě.²⁸ Jeden zatčený zběh v Dalmácii vypovídal, že členové lokálního zeleného kádru jsou potetováni písmeny Ž.S., aneb „živila sloboda“ (ať žije svoboda).²⁹ Tento zelený kádr měl dokonce svůj vlastní argot či profesionální hantýrku, v kterémž se například používalo vlastní termíny pro vlak, pro četníka, nebo pro někoho s velkým obnosem peněz.³⁰ Občas si zelenokadrovské skupiny zvolily romantická jména, jako „Kruh horských ptáků“ („kolo gor-skih tića“) pod vedením Čarugy nebo „Horští skřítci“ jinde v Chorvatsko-Slavonii.³¹ Ve Sremu, Vojvodině, a Bosně vznikly lidové písně, které slavily zelené kádry a jejich schopnost přelstít četníky.³² Pro většinu členů zelených kádrů spočívala romantika v bezstarostném životě, přespávání venku, pytláctví, popíjení, a vyhýbání se četníkům. Ferančík si vzpomínal, „U prostried salaša horela vatra asi dva metre vysoká, z ktorej husté iskry do strechy letely, ale sa nechytla. My obskakovali sme okolo ohňa, jedli sme, pili sme, umývali, piekli, varili, konečne bola hostina.... Na noc sme išli do rakovického hája a spali sme v našich perinách na volárni.“³³ Rakouské vojenské úřady byly přesvědčeny, že zelený kádr ani nic jiného neznamena. Oběžník z 6. září 1918 zastával názor, že „dosavadní výsledky pátrání v tomto směru sice nijak neprokázaly skutečnou existenci takové

---

²⁵ FERANČÍK 1920, s. 10.

²⁶ HRABAK 1990, s. 87.

²⁷ HRABAK 1990, s. 97.

²⁸ VOTRUBA 2010, s. 55-56.

²⁹ OestStA Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále AVA), f. Ministerium des Innern (MdI), Präsidiale, Sig. 22 „In genere“ 1918, k. 2078, 18658/18. Situationsbericht des kommandierenden Generals in Bosnien Hercegovina und Dalmatien für das Monat Mai [1918].

³⁰ OestStA KA KM Präsidialbüro – Akten, k. 2429, 53 – 16/11-3. Nachrichtenresumé vom 1.7.1918 vom Kommandierender in BHD [Bosnien Hercegovina und Dalmatien].

³¹ BANAC. Ivo. ‘Emperor Karl has become a Comitadj’: The Croatian Disturbances of Autumn 1918. In *The Slavonic and East European Review*, Vol. 70, No. 2 (April 1992), s. 285.

³² HRABAK 1991, s. 117-118, 121.

³³ FERANČÍK 1920, s. 24.

organizace [zeleného kádru], ale spíše ukázaly, že označení „zelený kádr“ je v řeči dezertérů běžně používáno pro volný život, pytláctví, protloukaní se v lesích, atd.“³⁴

Zelené kádry v převratových dnech roku 1918

Tento závěr byl ale předčasný. Fáze mírného protiválečného venkovského odporu se změnila v anarchistické a často krvavé povstání během státního rozpadu Rakousko-Uherska. Na mnoha místech se zdálo, že zelené kádry byly v popředí vlny násilí, která si kladla za cíl zničit starý řád na venkově. Historik Hrabak považoval činnost zelených kádru v „převratové anarchii“ za podružnou, jelikož akce čerstvě demobilizovaných vojáků a hladové venkovské chudiny, která se sice často odvolávala na kádry, odsunula skupiny dezertérů v listopadových dnech do pozadí.³⁵ Tendence odvolávat se na zelené kádry, právě ze strany jejich sociálního zázemí, ovšem naznačuje jejich hluboké zakotvení ve venkovské kultuře a společnosti. Navíc je nutné přiznat, že zelené kádry se často podílely na plenění, pálení a násilí, i když nebyly mezi hlavními iniciátory, jak se snažil ukázat Hrabak. Z těchto důvodů musíme vnímat tento fenomén nejen v kontextu hnutí ozbrojených a organizovaných vojenských zběhů, ale i v kontextu „převratové anarchie“, i když aktéři z řad venkovské chudiny a z čerstvě rozpuštěného vojska dominovali.

Jak začala poválečná fáze zeleného kádru? V Chorvatsku a Slavonii byla vypálena celá řada vesnic.³⁶ Po širokém území, včetně Haliče a západního Slovenska, úředníci Rakousko-Uherska byli vyhnáni nebo zabiti, šlechtické zámky byly přepadány, a židovské obchody byly drancovány a ničeny. Ze Slovenska máme především svědectví nasbírané Karlem A. Medveckým a vydané pod názvem *Slovenský prevrat v roce 1931*. Příspěvatelé do tohoto díla sice zřetelně projevovali odpor vůči spontánním akcím venkovské chudiny (ne úplně neoprávněně, pokud šlo o násilí), jejich obraz listopadových událostí je však i přesto cenným zdrojem informací. Jeden svědek převratových dnů v Trstíně (dříve Nádaš) v Malých Karpatech vzpomínal: „*Nastala rabovka, najmä keď sa objavil takzv. 'zelený káder', ktorý prišiel z Moravy a bol zväčša z tulákov zostavený. Vyrabovali nielen židov, ale aj tu bývajúcú statkárku Pálffyovú, manželku Mórica Pálffyho, rak.-uh. vyslanca vo Vatikáne. Neobišli ani miestneho veľkostatkára Ferdinanda Krischkera, ktorého letovisko "Bojkov" vydrancovali. 'Zelený káder' vtrhol aj do miestneho notariátu a notára Gejzu Čederlu chcel obesit', ale Nádašania za jeho dlhoročné svedomité účinkovanie vytrhli ho z rúk*

³⁴ OestStA KA KM Hauptreihe – Akten, k. 754, 64 – 46/27. Runderlass an alle Mlkmdos [Militärkommandos] 6.9.1918 Die bisherige Erhebungsergebnisse in dieser Richtung ergaben keinerlei positive Beweise vom tatsächlichen Bestand einer derartigen Organisation, weise vielmehr darauf hin, dass die Bezeichnung 'Grüner(Zeleni) Kader' im Sprachgebrauche der Deserteure für ein freies Leben, Wilddieberei, Herumtreiben in den Wäldern, etz. häufig gebraucht wird.

³⁵ HRABAK 1991, s. 8, 219, 236.

³⁶ ČULINOVIĆ, Ferdo. *Odjeci Oktobra u jugoslavenskim krajevima*. Zagreb : Izdavačko poduzeće "27. srpanj", 1957, s. 116-119.

*kádrístov a zachránili mu život.*³⁷ Druhý očitý svědek z Nového Mesta nad Váhom tvrdil, že *“pogromová nálada r. 1848 sa ozývala”*.³⁸ Tak jako v jiných venkovských vzpourách v minulosti panovala paralelně s násilím karnevalová nálada. V Topolčanech na začátku listopadu jeden z iniciátorů nepokoju zesměšňoval starou autoritu tím, že chodil po ulicích s ukradeným cylindrem a skandoval *„som ministrom, mne nikto nerozkazuje, lebo ja sa nikoho nebojím.”*³⁹ Zpěv, pití a hostina byly na denním pořádku. Na začátku listopadu v západoslovenské vesnici Plavecký Štvrtok vedle obecného plenění to tam vonělo celý týden *„od praženia mäsa a pečienok.”*⁴⁰

Pozorovatelé často vyčítali lidu nepochopení pojmu „svobody”.⁴¹ Jeden svědek v Trnavě psal o vracejících se vojácích, *„títo si mysleli, že za boj, ktorý cez celú vojnu viedli, patrí im náležitá odmena. Nadovšetko hlásali slobodu, ktorú prejavovali tým, že plienili obchody, kradli a zbíjali.”*⁴² Další svědek z blízké vesnice Jaslovce popsal typickou scénu, která se odehrála:

*„Každý si vysvetľoval slobodu tak, že môže robiť, čo chce, že nie je nikomu zodpovedný, že nemá nad sebou pána. Ľud sa stal akoby šíleným a zúrivej jeho nálade podľahli u nás hneď tri židovské rodiny, ktoré za niekoľko hodín zbavené boli celého imania, takže muse-ly utiecť do Trnavy, aby si aspoň životy zachránili. Ale nielen na židoch, ale i na iných vylieval ľud svoj hnev a pomstu. Tak majiteľ pánice, notár a iní prežili mnoho strachu, neis-toty a hrôzy, a to predovšetkým od navrátišších sa s vojny, ktorí často aj zbrane použili vo svojich vyhrádkach.”*⁴³

Zelené kádry byly částí tohoto úplného rozpadu statní autority. V nich pozoroval přední slovenský politik Vavro Šrobár kuriózní směs moderních a atavistických tendencí a je charakterizoval jako *„zbojnícke, bolševické tlupy v horách, ktore okrášľovaly svoje zločiny Jánošíkovskou legendou: nenávisťou k pánom a štedrosťou k ľudu, ktoré mstily panskú kri-vdu a právo chudoby bránili.”*⁴⁴ Šrobár, ministr s plnou moci pro správu Slovenska, který později zastával několik důležitých funkcí v meziválečné československé vládě, neměl nejmenší zájem o spolupráci s zelenými kádry. Opačný případ představoval slovenský katolický politik Ferdiš Juriga, který později prohlásil, že měl s kádrem v Malých Kar-patech vřelý styk prostřednictvím jeho časopisu *Slovenské ľudové noviny* a že tento 4000-hlavový *„posiel ozaj z ľudu”*, který měl své útočiště pod vrchem Baba, byl *„rozd-*

³⁷ MEDVECKÝ, Karol A. (ed.) *Slovenský Prevrat 4*. Bratislava : Komenský, 1931, s. 96-97.

³⁸ MEDVECKÝ Karol A. (ed.) *Slovenský Prevrat 3*. Bratislava : Komenský, 1931, s. 36.

³⁹ MEDVECKÝ 3 1931, s. 155.

⁴⁰ MEDVECKÝ 3 1931, s. 98.

⁴¹ HRABAK 1990, s. 218, 237-238.

⁴² MEDVECKÝ 3 1931, s. 88.

⁴³ MEDVECKÝ 3 1931, s. 103.

⁴⁴ ŠROBÁR, Vavro. *Osvobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918 – 1920 1*. Praha : Čin, 1929, s. 369-370.

úchaný duchom Jurigovým".⁴⁵ Podle něj, převratné heslo „*ohol ho!*“ (význam: uřízni mu hlavu) bylo vlastně jeho a zazvonilo na západním Slovensku díky zelenému kádru, který ho uposlechl.⁴⁶ I když spojitost s Jurigou se těžce dokazuje na základě dobových zdrojů, heslo bylo skutečně a hlasitě použité při červnové vzpouře v bratislavských kasárnách a v listopadu při násilí proti židům a notářům ve Veselém a jinde na západním Slovensku.⁴⁷

Podíl Jurigy v akcích slovenských zelených kádru je v jeho vzpomínkách určitě přehnaný, nicméně jeho líčení naznačuje druhou důležitou dimenzi převratového působení tohoto hnutí. Zelené kádry, které stály ve středu velké venkovské vzpoury starého typu, charakterizované živelnými útoky na zdánlivé potlačovatele chudého venkovského obyvatelstva, zároveň splývaly s rostoucími ozbrojenými silami nového pořádku a staly se součástí potlačování nepokojů. Význam hnutí se evidentně rozdvojil na začátku listopadu. Na jedné straně představovalo venkovskou vzpuru, na druhé pak přecházelo v nová, dobrovolná národní vojska, která se vyznačovala pokusy ovlivnit národní revoluce, které zachvátily celý region. Hranice mezi těmito variantami byla však nejasná a někteří aktéři plnili obě role – i členové dobrovolných útvarů se občas zúčastnili násilných akcí proti „pánům“, úředníkům, a židům. Na národní ambice zelených kádru musíme totiž nahlížet s ohledem na skutečnost, že šlo o hnutí zdola, tedy jinak než na program nacionalistických elit v Martině, Praze, Zagrebu, nebo jinde. I když několik předních národních politiků usilovalo o integraci zelených kádru do jejich národních programů, chybí nám důkazy, zda byli úspěšní. Dokonce i populistický tribun chorvatského selského lidu Stjepan Radić konstatoval na začátku listopadu, že tyto anarchistické živly musí co nejdříve přejít pod státní kontrolu.⁴⁸ V jeho nadšení ze zeleného kádru byl Juriga výjimkou mezi vlivnými politiky poválečného řádu. Na rozdíl od Šrobára viděl jádro slovenského osvobození právě v těch skupinách dezertérů: „*Treba to historicky ustálit na dôkaz toho, že Slovenský národ zbraňou, teda odhodlanosťou aj život svoj obetujúc, začal si dobýjať slobodu. Zelení kádristi, premenení na slovenských dobrovoľníkov a doplnení novými, tvoria prvé základy slovenského práva.*“⁴⁹

Na mnoha místech, kde zelené kádry tvořily větší skupiny často s přežívající strukturou vojenské organizace, kterou dříve opustily, byly si zároveň vědomi, že jsou součástí hnutí za národní svobodu. Jak popsal známý slovinský dezertér Ljudovit Pivko, „*kromě jiných motivů zdůrazňují „zelení“ zběhové svůj nacionalismus, tvrdíce, že se nechtějí již obětovat*

⁴⁵ JURIGA, Ferdiš. *Blahozvest' kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny*. Trnava: Urbánek, 1937, s. 121, 145.

⁴⁶ JURIGA 1937, s. 141, 143-144, viz také 251-253.

⁴⁷ OestStA KA KM Hauptreihe – Akten, k. 752, 64 – 26/29, Bericht od Mlkmdo Poszony 11.6.1918; MEDVECKÝ 3 1931, s. 58 (o „převratu“ ve Veselém).

⁴⁸ HRABAK 1991, s. 210; ČULINOVIĆ 1957, s. 93-94, 113.

⁴⁹ JURIGA 1937, s. 146.

za Němce a Maďary.“⁵⁰ Slovinský dezertér a rolník Andrej Zlobec nepozoroval národní zášť, když zběhl do etnicky smíšeného zeleného kádru v Trnovském lese v létě 1918, nýbrž viděl „počátky nových samostatných [národních] vojsk“.⁵¹ Mezinárodnost rakousko-uherské armády se projevila v mezinárodní hnutí dezertérů zaměřené na nezávislost jednotlivých národů. Zlobec psal, „tady u zeleného kádru jsme byli sjednoceni v touze bojovat pro užití domovinu a ne pro obrovské staré Rakousko.“⁵² Nuhál, který byl podle svého kamaráda, „prebudený Slovak“, dohlížel na vztyčení prvních „slovenských“ vlajek v jižním Považí kde odrazil ozbrojené útoky maďarských čet.⁵³ Stejně jako věrně jugoslavistický zelený kádr v dalmatské pobřežní vesnici Betina, Nuhál a jeho přívrženci zpívali vlastenecké písně v omamných dnech listopadu 1918.⁵⁴

Vzbouřený lid často spojoval hnutí zelených kádrů se zásadami sebeurčení národů. Už před státním kolabováním byl zelený kádr oslavován na manifestacích v Chorvatsku. Telegram vídeňskému válečnému ministerstvu (*Kriegsministerium*) 23. října 1918 zněl, „situace v Zagrebu velmi vážná - znovu demonstrace - účast důstojníků a válečných zajatců - sbratření s vojáky - křiky at' žije Wilson, at' žije Masaryk, at' žije zelený kádr.“⁵⁵ Podobné výkřiky byly hlášeny stejného dne z měst Karlovac a Otočac a opět 27. října v městečku Varaždinske Toplice a zase 29. října v Zagrebu.⁵⁶ Na lokální úrovni se Slovinec Alfonz Šarh těšil podobnému uvítání obyvatelstvem v Ruše u Mariboru když se na dušičky 1918 vynořil z lesa s jugoslávskou kokardou.⁵⁷

Pro mnohé představoval podzim 1918 pravé „jaro národů“ a panovala velká důvěra v schopnost lidu ovlivnit politický vývoj. To je možné vysvětlení, proč značný počet členů zeleného kádru přešel hned do nových útvarů národních vojsk. Zlobec a jeho kamarádi ze slovinského kádru se stali Národní gardou, která zabránila chaosu na slovinském území v době, kdy tisíce demobilizovaných vojáků táhli domů z fronty přes Lublaň.⁵⁸ Mnozí z velkého moravského zeleného kádru narukovali do Slovácké brigády, která se vytvořila na začátku listopadu v Hodoníně.⁵⁹ Integrace dezertérů na Moravě částečně navazovala na předpřevratové pokusy několika protirakouských českých důstojníků a četníků zapojit

---

⁵⁰ PIVKO, Ljudevit. *Proti Rakousku. II. Bok po boku. Díl I.: Kniha I.-II.*, překlad. František Roubík. Prague: Nákladem „Památníku odboje“, 1926, s. 272.

⁵¹ ZLOBEC, *V vihri petih vojn. Del II: V bojich za severno in južno mejo.* Ljubljana : samozal. D. Kunaver, 2009, s. 18.

⁵² ZLOBEC 2010, s. 173.

⁵³ FERANČÍK 1920, s. 3.

⁵⁴ JAKOVČEV, Gojko. Zeleni kadar Betine 1918. godine. In *Zadarska revija*, 1989, roč. 38, č. 1-2, s. 143-146; FERANČÍK 1920, s. 36-39.

⁵⁵ OestStA KA KM Präsidialbüro – Akten, k. 2428, 52 – 11/2. Telegramm vom MilKdo Zagreb.

⁵⁶ HRABAK 1990, s. 202, 210, 225.

⁵⁷ ŠARH 1988, s. 239.

⁵⁸ ZLOBEC 2009, s. 19-24.

⁵⁹ KUDELA, Dr. Josef (ed.) *Brno v boji za svobodu. Zborník vzpomínek.* Druhý svazek. Brno : Moravský legionář v Brně, 1937, s. 254, 276.

zelené zběhy do protirakouského odboje. Takzvaná *Maffie*, protirakouské spiknutí českých politiků v Praze, pověřila českého důstojníka sloužícího v rakouské armádě, majora Jaroslava Rošického, úkolem vojensky zajistit československou svrchovanost *ex ante*. V jeho memoárech z roku 1933 *Rakouský orel padá*, Rošický zrekapituloval jeho sedmibodový program ze srpna 1918. Čtvrtý bod programu měl za úkol „*aby se zorganizovaly tehdy stávající tak zvané „zelené kádry“ na moravském Slovácku a v jižních Čechách, které se skládaly z vojenských zběhů od náhradních těles a z pole. Tito ozbrojení a částečně mezi sebou organisovaní vojáci budou potřebovatí vedení a finanční podpory.*“⁶⁰ Čtvrtý bod se ovšem nikdy nesplnil. Rošický měl velký zájem o zelené kádry a zamýšlel se osobně věnovat zkoumáním jejich existence. Někteří vojáci z jeho pluku, kterých si vážil a považoval za spolehlivé a uvědomělé Čechy, zběhli k zelenému kádru. Rošický byl ale v posledních měsících monarchie zadržen různými jinými povinnostmi jakož i zákonným omezením cestování vojenských kádrů a jeho plánovaná cesta na jihovýchodní Moravu se neuskutečnila.⁶¹

Místo toho byla snaha včlenit dezertéry jiným, spíše nepřímým způsobem. Výzva publikována 5. listopadu v moravských novinách oznamovala: „*Čeští vojáci, zběhové ze zelených kádrů hlase se bezprostředně u svých příslušných doplňovacích velitelstev. Dejte své síly ochotně do služeb národního vojska. Je potřebí každého jednotlivce pro svatou věc národní. Neotálejte! Do práce!*“⁶² Na jihovýchodní Moravě a v oblastech západního Slovenska měla tato strategie jistý úspěch.⁶³ Velitel dobrovolné Slovácké brigády Cyril Hluchý zdůraznil zdravý patriotismus jeho mužstva v hlášení z prosince 1918: „*Celá brigáda postavena z ničeho: byla přímo ze země vydupaná práci několika jednotlivců, kteří seskupivše kolem sebe „zelené kádry“ rakouské sběhy, chopili se nejnaléhavější práce a utvořili rámec, základ, zdravý a přirozený, plně odpovídající duchu našeho lidu, vojáků i občanstva: utvořili brigádu Slováckou na kmenovém základe.*“⁶⁴

Víme-li, že zelené kádry na různých místech daly svoje síly dobrovolně novým národním armádám, můžeme konstatovat, že mnozí členové očekávali radikálnější formu národního osvobození. Určitá inspirace ruské revoluce byla velká, i když komunistická historiografie československá i jugoslávská přecenila míru bolševického smýšlení mezi rakousko-uherskými dezertéry.⁶⁵ O vlivu bolševismu mezi navrátilci svědčí řada archivních

⁶⁰ ROŠICKÝ, Major Jaroslav. *Rakouský orel padá. Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky*. Prague : Nakl. M. Forejt, 1933, s. 41.

⁶¹ ROŠICKÝ 1933, s. 59.

⁶² Denní zprávy. In *Moravská Orlice*, 5. listopadu 1918, s. 3.

⁶³ PÁL 1973, s. 18.

⁶⁴ Vojenský historický archiv (dále VHA), f. Slovácká brigáda, k. 3, č.j. 96. Náčrt dosavadní činnosti Slovácké brigády.

⁶⁵ Viz např. ČULINOVIĆ 1957, HOLOTÍK 1979.

dokumentů z posledního roku války.⁶⁶ Rakouské úřady spekulovaly, že zelené kádry splynuly s těmito živly, nebo že pocházely přímo z revolučního Ruska.⁶⁷ Je však nutné vzít v úvahu, že definice bolševismu, která kolovala v prvních letech po říjnové revoluci byla extrémně nepřesná a často označovala jakékoliv nepokoje, vojenskou neposlušnost, a převratové smýšlení.⁶⁸ Například hlášení brněnského místodržitele vídeňskému ministerstvu vnitra o vyšetření hnutí dezertérů v Buchlovském lese neslo název „zdánlivé bolševické zlořády v Buchlovicích.“⁶⁹

Nejasné pochopení bolševismu platilo i pro členy protistátních či protivojenských akcí. Četnický strážmistr v západní Slavonii potkal dva ozbrojené muže ze zeleného kádrů v září 1918, kteří mu vysvětlili jejich cíl: „*podnítit revoluci mezi lidmi, jako se stalo v Rusku.*“⁷⁰ Ferančík si zdánlivě zoufal v létě 1918 kvůli dlouhému trvání války a odešel do Ruska, nechaje Nuhála samotného vést kádr ve Veselém.⁷¹ Co viděli tito muži v dění v Rusku není úplně jasné. Ferančík se zjevně považoval za socialista. V roce 1921 vydal dvacetistránkový *Malý robotnícky katechismus*, přičemž jeho vize socialismu mu umožnila akulturovat i antisemitické smýšlení, které vyjádřil knížkou s názvem *Kto nás ničí. Židovský program o světovou moc.*⁷² V kontextu ruské občanské války v létě 1919 vznikly „zelené“ armády, které bojovaly jak proti bílým tak proti rudým armádám.⁷³ Na Ukrajině měly často tyto proti-bolševistické zelené armády na svědomí nejhorší pogromy. V hlavách mnoha obyčejných lidí ve středovýchodní a východní Evropě v tomto období byla spojitost sociální revolučnosti s protizhivovskými akcemi zcela logická, protože židé byli automaticky řazeni mezi „utiskovatele“ lidu a národa.

Na rozdíl od Ukrajiny, kde bolševici představovali konkrétní a existenční hrozbu jiným sociálně-politickým hnutím, nejrůznější sociální a národní radikálové se na území bývalého Rakousko-Uherska často odvolávali právě na bolševiky. V tom se zelené kádry zásadně neliší od bratislavských rudých gard, které se vytvořily na konci prosince 1918,

---

⁶⁶ Viz např. OestStA AVA Mdl, Präsidiale, Sig. 22 “In genere” 1918, k. 2074, 9705 12.1.1918; k. 2076, 8021 8.4.1918; k. 2077, 11325 16.5.1918.

⁶⁷ OestStA KA KM Präsidialbüro – Akten, k. 2429, 53 – 15/27 op cit.

⁶⁸ Obecně viz BENKO, Juraj. *Bolševizmus medzi Východom a Západom (1900 – 1920)* Bratislava : Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2012.

⁶⁹ OestStA KA KM Hauptreihe – Akten, k. 754, 64 – 46/27. Angebliche Bolschewikische Umtriebe in Buchlowitz, 22.7.1918.

⁷⁰ ČULINOVIĆ 1957, s. 108.

⁷¹ FERANČÍK 1920, s. 36: „*V mesiaci júni 1918 som si ja zmyslel, že vojna bude ešte pridlhá a zato som si pred seba vzal, že utečem niekde do cudzej krajiny, kde budem mať od tej rakúsko-maďarskej sberby už raz pokoj a na skutku som utiekol do Ruska.*“

⁷² Reklama pro druhý titul se nachází na knižním obalu prvního titulu, autorovi se zatím nepodařilo najít kopii.

⁷³ MALET, Michael. *Nestor Makhno in the Russian Civil War*. London and Basingstoke : Macmillan, 1982, s. 150-156; LANDIS, Erik C. Who Were the ‘Greens’? Rumor and Collective Identity in the Russian Civil War. In *Russian Review*, 2010, roč. 69, č. 1, s. 30-46.

většinou z demobilizovaných maďarských vojáků a dělníků. Ti údajně chtěli zabránit „české invazi“ a zabezpečit město, ale místo toho vyvolali chaos na bratislavských ulicích. 30. prosince 1918 hlásil český vyzvědač v Bratislavě, že „zdejší poměry veřejné bezpečnosti jsou přímo ruské. Za dne slyšeti tu a tam jednotlivé výstřely, které se za soumraku množí a v noci se tu vádělí [sic] pravé bitvy, jež vyžadují denně své oběti. Veřejný tisk arci žádné zprávy o těchto šarvátkách nepřináší, ale obyvatelstvo je tím více znepokojeno. Nikdo si zde není jist životem.“⁷⁴ Boj byl veden mezi rudými a dělnickými gardami (*Arbeitergarde*) spojenými s dělnickou radou (*Arbeiterrat*) pod vedením německé sociální demokracie v Bratislavě.⁷⁵ Po týdnu nepokojů se dělnickým gardám povedlo poněkud zklidnit ulice a 4. ledna 1919 předat kontrolu města československé armádě.⁷⁶ Spontánní utváření rudých gard, jejich tendence najít inspiraci v ruském dění, ochota vydrancovat majetky jejich sociálních a národních nepřátel, i jejich sociální profil – sestavený především z obyčejných vojáků a nejnižších, dříve nepolitických společenských vrstev – odpovídaly základním rysům zelených kádru a lišily se tak od dělnických gard, které reprezentovaly politicky a hospodářsky organizovanou dělnickou třídu. Na druhé straně byly rudé gardy, a ještě více Maďarska republika rad v Budapešti od března do srpna 1919, výrazně městský zjev, který se nedal exportovat do venkovských oblastí. Jako venkovský fenomén se zelené kádry příznačně zabývaly otázkou půdy, která neměla ve městech srovnatelný ohlas.

Zelené kádry jako radikální alternativa k postimperálnímu řádu?

Je možné, že nový sociálně-politický řád v Rusku inspiroval zelené kádry v Rakousko-Uhersku v jejich touze po jakési radikální selské demokracii. Důkazů pro takovéto ambice není málo, obzvlášť mezi jižními Slovany. Už před rozpadem Habsburské monarchie zelené kádry v několika lokalitách uvalily „daně“ na zámožnější občany, tržba byla rozdělována mezi chudšími rolníky.⁷⁷ V první polovině listopadu došlo k přerozdělování půdy v řadě chorvatských a slavonských obcí pod vedením zeleného kádru a dokonce k vzniku několika krátkodobých selských republik, které byly vnímány jako první kroky na cestě k radikálnějšímu řešení a založení „sovětských“ úřadů.⁷⁸

Národní rada (*Narodno vijeće*) v Zagrebu se však pokusila veškeré tyto aktivity potlačit, anebo se alespoň pokusila nabídnout atraktivnější program, který sliboval určitou

⁷⁴ VHA, f. Boje na Slovensku I, Vrchní velitelství čs. vojsk na Slovensku, k. 20, Neevidované spisy, č.j. 4, Zpráva z Prešpurku.

⁷⁵ VAN DUIN, Pieter C. *Central European Crossroads. Social Democracy and National Revolution in Bratislava (Pressburg), 1867 – 1921*. New York : Berghahn, 2009, s. 187-200.

⁷⁶ Tamtéž. Německá sociální demokracie tehdy viděla lepší šanci uskutečnit seburčení německého národa v rámci Československa než v Maďarsku.

⁷⁷ HRABAK 1990, s. 186-189, 196-197.

⁷⁸ HRABAK 1990, s. 321-326.

sociální spravedlnost. Její bezradnost vůči „převratové anarchii“, při které hrály zelené kádry klíčovou roli, byl důvod, proč srbská armáda zasáhla už koncem listopadu na území krátkodobého Státu Srbů, Chorvatů, a Slovinců (DSHS) vytvořeného z jihoslovanských krajů Rakousko-Uherska.⁷⁹ Příchod vojáku ze srbského království znamenal zánik DSHS a konec federalistického snu pro meziválečnou Jugoslávii.

Nesplněné radikální touhy jsou možné vysvětlení pro přetrvávání zelených kádrů v některých moravských a slovenských okresech po národní revoluci. Hlášení ze 17. listopadu ze zemského vojenského velitelství v Brně ministerstvu národní obrany v Praze podotklo, že na Slovensku „*následkem dlouhého trvání války nastala nechuť k dalšímu sloužení, tak že vojáci z fronty se vracející obyčejně se rozutekou [sic] domů. Zdemoralizované živly pak se přidají k lupičským rotám a tak povstávají „zelené kádry“, kterých je však na Moravě posud velice málo (na Slovácku a u Třebíče).*“⁸⁰ Na Třebíčsku tyto zelené kádry ovšem představovaly problém, protože „*nechtějí narukovat [do československé armády] a znepokojují občanstvo.*“ Po jejich cestě po západním Slovensku od 23. listopadu do 1. prosince 1918 tři členové Národního shromáždění v Praze, kterým bylo svěřeno zkoumat poměry na Slovensku, hlásili, že v okolí Nového Města nad Váhom „*potloukají se loupežné tlupy; rabují židy, velkostatkáře a sedláky. Tlupy se sestávají z vojáku došlých z fronty. Sídí v lesích. Jedno z jejich míst podařilo se z posádky vykliditi, při čemž zabaveny značné zásoby potravin, mezi jiným také 2 hl vina.*“⁸¹ Skoro měsíc po vztyčení slovenských vlajek ve Veselém zůstal Nuhálův a Ferančíkův rodný kraj útočištěm zeleného kádru.

Tyto vzpurné a většinou osamělé skupiny ovšem nemohly na Moravě a západním Slovensku představovat skutečnou alternativu novému politickému a společenskému řádu v prvních měsících československé republiky. I když měly jasně promyšlený program, chyběla jim dostatečná organizace a komunikace nutná k jeho uskutečnění. Slovo „zelený kádr“ bylo za První republiky často spojené s kriminalitou a asociálním chováním.⁸² Zelené kádry, které se dobrovolně přidaly k československému vojsku přestaly zpravidla používat své jméno z válečné doby, nicméně jejich působení v novém státu nebylo vždy neproblematické. Navzdory úsilí velitele Hluchého byla celá Slovácka brigáda

---

⁷⁹ BANAC, Ivo. *The National Question. Origins, History, Politics*. Ithaca and London : Cornell University Press, 1984, s. 131; ČULINOVIČ 1957, s. 120; HRABAK 1990, s. 267, 332.

⁸⁰ VHA, f. Zemské vojenské velitelství Brno (dále ZVV), Presidium, k. 1, čj. 26.

⁸¹ VHA, f. Boje na Slovensku I, Velitelství skupiny Schöbl, k. 2, Spisy operační 1918, op. 15.

⁸² Například: Soudní síň. Tři bratři loupežníci. In *Lidové Noviny*, 16. října 1922, s. 3; Zelený kádr ještě straší. In *Lidové Noviny*, 15. listopadu 1923, s. 2; Soudní síň. Třebíčský zelený kádr. In *Lidové Noviny*, 8. června 1925, s. 3; Soudní síň. Třebíčský zelený kádr. In *Lidové Noviny*, 15. června 1925, s. 3; Nachrichten aus Stadt und Land. In *Reichenberger Zeitung*, 5. ledna 1926, s. 2; Denní zprávy. Po stopách starých zločinů. In *Lidové Noviny*, 26. dubna 1927, s. 2; Aus dem Gerichtssaale. Der Doppelmord in Selletitz. In *Reichenberger Zeitung*, 20. února 1930, s. 7; 100 měsíců žaláře členům „zeleného kádru“. In *Národní Politika*, 5. října 1932, s. 6.

rozpuštěna v roce 1919, částečně právě kvůli nepřetržitým problémům s disciplínou (včetně „bolševismu“) a stížnostem ze strany zemského vojenského velitelství v Brně.⁸³

Idea, že zelený kádr mohl existovat jako alternativa nových států, vzniklých z trosek dunajské monarchie byla formulovaná některými jejími bývalými členy až později. Mnozí byli zklamaní s nuzným sociálním programem nového Československa a Jugoslávie. Občas viděli příliš zjevnou kontinuitu mezi správou staré monarchie a správou nových následníků. Takové názory tvořily jádro levicové sociálně demokratické a pak komunistické kritiky nové československé republiky a zřejmě nechyběly ani na venkově.⁸⁴ Neklid v některých střediscích činností zeleného kádru z důsledku nespokojnosti s novým řádem přetrvával několik let. V roce 1920 se okolí blízko Hodonína a Uherského Hradiště na Slovácku stalo dějištěm nelegálních záborů půdy radikálními rolníky.⁸⁵ V září téhož roku vypukla ve východním Chorvatsku vzpoura proti státnímu cejchování dobytka. Povstalci se opět dovolávali zeleného kádru.⁸⁶ Tyhle akce můžeme považovat za pokusy znovu oživit duch revoluční otevřenosti, kterou vnímali obyčejní lidé v době rozkladu monarchie. Zelený kádr symbolizoval jejich ambice, často nesplněné a jenom polovičně formulované, které ovšem osvětlují důležitý a z velké části zapomenutý rozměr společenského vývoje v době první světové války ve středovýchodní Evropě.

Cituj:

BENEŠ, Jakub. „Zelené kádry“ jako radikální alternativa pro venkov na západním Slovensku a ve středovýchodní Evropě (1917 – 1920). In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 2, s. 20-34. ISSN 1337-6861.

...

Dr. Jakub Beneš působí od roku 2015 na University College v Oxforde, kde prednáša o dějinách 19. století a metodologických přístupech v historiografii. Absolvoval výskumný stipendijný pobyt na School of History and Cultures na Univerzite v Birminghame (Velký Británie). Vo svojich publikáciách sa venoval etnickému nacionalizmu a sociálnej demokracii v habsburskej monarchii. K téme vplyvu nacionalizmu v robotníckom hnutí v monarchii pripravil knihu *Workers and Nationalism. Czech and German Social Democracy in Habsburg Austria, 1890-1918*.

Kontakt: jakub.benes@history.ox.ac.uk

⁸³ Viz. VHA, f. ZVV Presidium. O bolševismu mužstva: k. 1, č.j. 13 situační zpráva z 13. listopadu 1918. O problémech s velitelem Hluchým: k. 1, č.j. 60 stížnost Oldřicha Hanáka, č.j. 64 stížnost Generála Štíky, č.j. 364 hlášení zemského vojenského velitelství (ZVV) v Brně ministerstvu národní obrany (MNO) v Praze „Hluchý setník nespolehlivý“. O problémech s disciplínou mužstva: k. 1, č.j. 364 příloha – zpráva poručíka Sinderhause 6. prosince 1918, č.j. 386 hlášení velitele Hluchého 4. prosince 1918, č.j. 464 hlášení ZVV do Prahy 8. prosince 1918; k. 2, č.j. 814 hlášení ZVV do Prahy 16. prosince 1918; k. 3, č.j. 46 hlášení podplukovníka Karla Korejse 2. ledna 1919, č.j. 52 hlášení ZVV do Prahy 5. ledna 1919. Návrh na rozpuštění brigády: k. 3, č.j. 696 návrh ZVV 22. ledna 1919.

⁸⁴ GALANDAUER, Jan. *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: České dělnické hnutí v letech 1889-1921*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1986, část 3.

⁸⁵ ČĚSAR, Jaroslav – OTÁHAL, Milan (ed.) *Hnutí venkovského lidu v českých zemích v letech 1918-1922*. Praha : Nakl. Československé akademie věd, 1958, s. 16, 358, 368.

⁸⁶ BANAC 1984, s. 248-260.